

WEGWIJZER cyberpesten

DOELGROEP ICT-coördinatoren, directie
AANPASSING Inhoudelijke aanpassingen
LAATSTE UPDATE 27/10/2023

1. Verken het onderwerp

Cyberpesten is een vorm van pesten waarbij gekwetst wordt via digitale media.

Er is sprake van cyberpesten als:

- er de intentie is om iemand te kwetsen of schade toe te brengen (bv slecht gevoel, slaan);
- er een machtsonevenwicht is (bv. anoniem, technisch sterker in sociale media);
- het meer dan een eenmalige handeling is.

Cyberpesten kan op vele manieren: beledigen, bedreigen, uitlachen, hinderen in sociale contacten ... Cyberpesten is dus niet hetzelfde als plagen ('cyber teasing') of ruziemaken via het internet ('cyber arguing').

32% van de kinderen en 24% van de jongeren geeft aan dat ze het afgelopen jaar online gepest werden. Dat ligt in lijn met de cijfers rond haatspraak; het lijkt er dus op dat haatspraak en cyberpesten voor kinderen en jongeren dicht bij elkaar liggen.

Bij 9% deed het pestgedrag zich regelmatig voor.

7% van de kinderen en 4% van de jongeren wil hier dan weer niks over kwijt.

Van de meer dan duizend Vlaamse leerlingen in het vierde tot zesde leerjaar gaf 77% aan dat leerkrachten (heel) veel kunnen doen om pesten te verminderen.

Slechts 46% van de jongeren vindt dat hun leerkracht pestsituaties vaak of altijd goed heeft aangepakt.

Hoewel de meeste slachtoffers wel bij ouders, vrienden, klasgenoten of een andere vertrouwenspersoon terecht kunnen, zegt een aanzienlijk aantal jongeren dat ze niemand hebben om mee te praten.

Ook aan websites en sociale media hebben ze weinig: deze beschouwen ze niet als hulpbronnen.

2. Bereid je beleid voor

Offline en online pesten zijn onlosmakelijk verbonden met elkaar. Een (cyber)pestbeleid op school kijkt verder dan offline pesten op het schooldomein en gaat ook verder dan wat er online gebeurt. Een antipestbeleid houdt in dat je cyberpesten structureel en integraal aanpakt. Pas als omgaan met pesten een duidelijke beleidskeuze is, bereik je een blijvend effect.

We zien we dat cyberpesten sterk samenhangt met traditioneel pesten (Modecki, et al. 2014). Door traditioneel pesten beter op te merken en aan te pakken, kan je dus ook cyberpesten laten afnemen. Toch is er ook over cyberpesten aan zich specifieke kennis nodig, die volgens buitenlandse studies nog te vaak tekort schiet (Castellanos, et al. 2021).

Naast de gelijkenissen met pesten zijn er namelijk ook verschillen. Cyberpesten wordt door jongeren veel indringender ervaren omdat het niet stopt bij de schoolpoort. Het gaat in de normaal gezien veilige thuisomgeving verder. Door het gebrek aan het face-to-facecontact schat de dader zijn pesterijen soms verkeerd in. Hij beseft niet altijd dat hij het slachtoffer wel degelijk schade toebrengt (cockpитеffect).

Een goed antipestbeleid heeft een beleidsplan tegen cyberpesten met een integrale schoolaanpak daarin uitgeschreven, rekening houdend met alle (mogelijke) betrokken partijen waarbij alle dimensies van het schoolgebeuren bekeken worden (= 'Whole School Approach'). Het maakt onlosmakelijk deel uit van het grotere antipestbeleidsplan dat een school moet hebben.

Het beleidsplan tegen cyberpesten kan een eenvoudig document zijn waarin je alle stappen uitschrijft; het hoeft niet lijvig maar wel gedragen te zijn.

In je ICT-beleidsplan kan je rekening houden met volgende punten:

- werken aan een positief schoolklimaat m.b.v. een anticyberpestbeleid,
- preventieve acties,
- reactieve acties.

Bij het uitwerken hiervan is het belangrijk dat de school zich richt op een mix van initiatieven, die goed worden volgehouden. Evaluatiestudies tonen aan dat deze aanpak de beste resultaten garandeert.

3. Geef je beleid vorm

	CONCRETISERING
Werken aan een positief, schoolklimaat m.b.v. een doordacht anti-cyberpestbeleid.	<p>Wat is een positief klimaat?</p> <p>Een positief klimaat bevordert de veerkracht en de weerbaarheid van de betrokken, zowel offline als online. Het creëren van een positief klasklimaat maakt dat ouders en leerlingen in een sfeer van vertrouwen problemen kunnen en durven melden.</p> <p>Kijk bij collega's, andere scholen hoe zij dit doen. Contacteer de pedagogische begeleiding van je koepelorganisatie voor ondersteuning.</p> <p>Je kan ook externe instanties benaderen, zo kan je gebruik maken van het project Confixers waarbij leerlingen op hun eigen school andere leerlingen ondersteunen waar nodig.</p>

Hoe veranker ik het creëren van een positief klimaat in het anticyberpestbeleid?

Om aan een positief klimaat te werken voorzie je in je anticyberpestbeleid:

- een visie op gewenst én ongewenst gedrag;
- verbindende initiatieven met acties en activiteiten die goed worden volgehouden, bv. door als school te gaan voor het behalen van het e-safetylabel of aan de slag te gaan met de antipestslang, Confixers;
- afspraken over (online) privacy;
- afspraken om in te zetten op een integrale schoolaanpak en participatie van ouders en lerenden.

Baseer je – indien mogelijk – op reeds bestaande werkdokumentten en initiatieven uit het schoolwerkplan en antipestplan; [integreer cyberpesten](#) hierin.

Evalueer je beleidsplan met het team: je kan deze [rubric](#) gebruiken.

Welke tools kunnen je ondersteunen om het plan uit te schrijven?

Om het plan uit te schrijven kan je zelf aan de slag gaan of gebruik maken van online tools. We kozen er twee uit:

[Grenswijs](#)

Met Grenswijs stel je een beleid op voor agressie, pesten én seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Deze aanpak kijkt verder dan alleen naar mediawijsheid en kan dus ook de basis zijn voor het hele antipestbeleid op school.

Op de website kan je de schoolvorderingen online ingeven en kan je zo, in verschillende fasen, een beleidsplan opbouwen. De duidelijke structuur zorgt ervoor dat alle aspecten aan bod komen.

- Doe de quickscan en kom te weten waar jullie organisatie beleidsmatig kan op inzetten. Aan de hand van tien stellingen krijg je zicht op de stand van zaken en, afhankelijk van het antwoord, een aanbeveling, met links naar hoe je zo'n aanbeveling uitvoert.
- Maak je beleidsplan in je persoonlijke inlogzone. Grenswijs geeft je antwoorden op de vragen waar jij als beleidsmedewerker mee zit. Maak je organisatie wijzer over grenzen.

[Beleidsstool mediawijsheid](#)

De beleidsstool Mediawijsheid helpt jouw school bij het opstellen van een mediawijs beleid. Deze tool behandelt niet alleen het thema cyberpesten maar ook sexting, online identiteit en portret- en auteursrecht.

Het begeleidt jou en het team heel concreet om stap voor stap het beleid uit te schrijven m.b.v. diverse werkvormen.

Zo kan je als school stapsgewijs, op eigen tempo, een beleidsplan ontwikkelen. Ook de kansen die digitale media bieden op school komen aan bod, zonder de risico's uit de weg te gaan.

Preventieve acties	<p>Wat zijn preventieve acties?</p> <p>Acties op preventieniveau bouwen verder op de visie en maatregelen die je opstartte bij het creëren van een positief klimaat. Ze gaan daarbij dieper in op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het herkennen van risicovolle situaties, • het investeren in acties om deze risico's te verminderen of weg te werken. <p>Het doel van preventieve acties is om grensoverschrijdend gedragen psychosociale risico's te voorkomen. Op dit niveau ga je mogelijke oorzaken na, definieer je waar de grootste risico's liggen, maar bepaal je ook waar je het als organisatie goed doet.</p> <p>Wat kan je preventief doen op <u>schoolniveau</u>?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spoor risico's van cyberpesten op en maak een plan met acties; • Integreer de thematiek van cyberpesten in het grotere antipestbeleid van de school; • Stel een aanspreekpersoon integriteit aan; • Laat de buitenwereld (ouders, jongeren ...) weten dat cyberpesten niet geduld wordt. Gebruik hier ook moderne communicatiemiddelen voor zodat elke doelgroep bereikt wordt; • Sensibiliseer het schoolteam over cyberpesten met vormingen: allesoverpesten.be; PROS: Grenswijs. Vaak leeft bij het team de misvatting dat zij er niets aan kunnen doen omdat cyberpesten (ook) buiten de schooluren gebeurt. Met de simulator van Grenswijs kan je oefenen hoe je als team reageert; • Sensibiliseer ouders met het organiseren van vormingen. Wijs hen erop dat ook zij verantwoordelijk blijven voor wat hun kinderen doen; • Maak afspraken over het gebruik van smartphones, sociale media, mailverkeer ... • Tracht zoveel mogelijk aanleidingen, frustraties en risico's weg te werken. Denk aan een veilige infrastructuur, richtlijnen voor slechtnieuwsgesprekken, wachttijden inperken ... <p>Wat kan je preventief doen op <u>klasniveau</u>?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toon interesse in wat leerlingen doen op de computer. Dat betekent niet dat je zelf alles moet begrijpen of kunnen; Ga met een open blik het gesprek aan tijdens de lessen. Je kan over cyberpesten materiaal vinden bij KlasCement; • Grijp deze gesprekken aan om te komen tot gedragen afspraken over netiquette. Leer de leerlingen dat ze verantwoordelijk zijn voor hun daden waarbij je hen ook inlicht wat wettelijk strafbaar is. Gebruik dit niet louter als afschrikmiddel: help hen de consequenties te begrijpen; • Werk met projecten die je o.a. vindt bij Mediawijs. Vaak wordt er gewerkt met 'de schaal van M'; • Breng het klasklimaat in kaart;
Reactieve acties	Wat zijn reactieve acties?

De maatregelen op het reactieniveau bouwen verder op die van het preventieniveau en bepalen hoe er met een incident kan worden omgegaan en welke nazorg, leerkansen en herstel er moet voorzien worden.

Op dit niveau stippel je uit:

- wat je als organisatie moet doen als er een incident is;
- waar en bij wie je medewerkers en leerlingen terecht kunnen;
- op welke externe ondersteuning je beroep kan doen;
- hoe je mensen op de hoogte brengt;
- hoe je reageert als je getuige of omstaander bent;
- hoe je reageert als leerkracht/begeleider;
- welke sancties er voorzien worden;
- hoe je herstel na een incident bewerkstelligt, bv. door een stappenplan op te stellen;
- hoe je erover waakt dat er ook actief gewerkt wordt aan het herstelproces.

Wat kan je doen bij een geval van cyberpesten op schoolniveau?

- Neem het sociaal functioneren en hoe leerlingen met elkaar omgaan mee op in het evaluatiesysteem en klasbesprekingen;
- Zorg voor een (laagdrempelig) meldpunt voor leerlingen en ouders, bv. een postbus, vertrouwenspersoon, mailadres ...;
- Zorg voor expertise. Spreek externen aan indien deze niet aanwezig is.

Wat kan je doen bij een geval van cyberpesten op klasniveau: klas/leerling/ouder?

- Wees alert voor signalen. bv. introverter worden, slechtere resultaten, verminderde sociale activiteiten ...
Neem het melden van problemen serieus zonder te overdrijven. Stel gerust en [informeer](#) welke stappen er als slachtoffer genomen kunnen worden zonder snelle oplossingen te beloven: cyberpesten is vaak complex;
- Wees oprecht maar leg de schuld niet bij het slachtoffer. Ontdek waarom mensen aan [victim blaming](#) doen en welke gevolgen dat heeft voor slachtoffers;
- Raad aan om niet te reageren op haatspraak zodat het minder interessant wordt voor de pester;
- Tracht communicatie bij te sturen door de jongere aan te leren [hoe om te gaan met conflicten](#);
- In extreme gevallen kan je de communicatie blokkeren door bv. de moderator of beheerder aan te spreken, een nieuw mailadres te maken ...;
- Leer leerlingen hoe ze ongewenste berichten kunnen opslaan, hou ook de datum en het uur bij;
- Verwittig de ouders (als de leerling akkoord is) en betrek hen bij het [zoeken naar oplossingen](#);
- Ga aan de slag met [allesoverpesten.be](#) om passende ondersteuning te vinden.

Wat kan je doen bij een geval van cyberpesten op klasniveau: dader/omstaander?

- Maak duidelijk dat pestgedrag niet geaccepteerd wordt.

- Praat met de dader en vraag waarom hij/zij dit doet. Vaak onderschat deze de impact van de acties. Denk op voorhand goed na [hoe je dit aanpakt](#);
- Praat met [de omstaanders](#) en leg uit wat zij kunnen doen;
- IJver ervoor om niet meteen te straffen maar om in te zetten op inzicht doen krijgen. Maak de dader bewust van de gevolgen;
- Verwittig de ouders en betrek hen bij het zoeken naar oplossingen;
- Ga aan de slag met [allesoverpesten.be](#) om passende ondersteuning te vinden.

4. Verdiep je kennis

BRONNEN

Op het onlineplatform [allesoverpesten.be](#) worden initiatieven en tips verzameld om leerkrachten, ouders en andere professionals bij te staan in de strijd tegen cyberpesten.

Je kan er bovendien nog meer cijfers vinden, maar ook wat pesten precies inhoudt. Daarnaast kan je als begeleider én ouder van kinderen en jongeren tips vinden over de aanpak van pestproblemen, hoe je het kan voorkomen en herstellen.

[www.1712.be](#) de professionele hulplijn voor vragen over geweld, misbruik en kindermishandeling.

Via de website van [Awel](#) kunnen kinderen en jongeren gratis en anoniem bellen, mailen of chatten met iemand die opgeleid is om naar hen te luisteren. Op de website kan je ook ervaringen lezen van andere kinderen en jongeren of je eigen verhaal delen.

Medewerkers van het [CLB](#) zijn professioneel opgeleid om leerlingen te begeleiden in (cyber)pestsituaties. Je kan hen ook je verhaal vertellen of vragen stellen via de [CLBch@t](#).

Het [JAC](#) staat jongeren tussen 12 en 25 jaar bij met een antwoord op elke mogelijke vraag. Dat kan door een afspraak te maken of (anoniem) te bellen, mailen of chatten.

Je kan met [Tele-Onthaal](#) praten over de meest uiteenlopende onderwerpen. Mensen bellen of chatten vaak over relatieproblemen, ziekte, depressie, eenzaamheid, zelfdoding, allerlei praktische problemen ... Je kan bij Tele-Onthaal terecht met alles waar je je zorgen over maakt.

Het Vlaams netwerk [Kies Kleur tegen Pesten](#) stelt zich tot doel het pestprobleem bij kinderen en jongeren te helpen voorkomen en terugdringen. Het richt hierbij haar aandacht op verschillende levensdomeinen (onderwijs, jeugdwerking, cultuur, welzijn, sport ...) en gaat hiervoor strategische bondgenootschappen (o.a. met partners als Klasse, Ketnet ...).

[Medianest](#) is dé website voor ouders over mediaopvoeding.

[Pimento](#) richt zich op iedereen die werkt met jongeren en voorziet in vormingen, workshops en methodieken rond thema's die méér dan ooit belangrijk zijn.

De vzw [School Zonder Pesten](#) richt zich tot kinderen, leerkrachten, ouders en begeleiders in het gewoon en buitengewoon basisonderwijs. Ze ontwikkelden interactieve schoolvoorstellingen, vormingen, lezingen, workshops en educatief materiaal. Het aanbod motiveert en inspireert om te focussen op het 'Goedgevoel', want dát is de basis van preventie.

Op www.veiligonline.be vind je als ouder heel wat tips en advies over cyberpestsituaties.

Je ontdekt er wat je het best kan doen wanneer je vermoedt dat je kind gepest wordt via het internet.

Kinderen en jongeren die meer willen weten over cyberpesten, kunnen de website [WATWAT](#) raadplegen, die heel wat informatie op maat van de jeugd bevat.

Ben je op zoek naar hulp, bezorgd om iemand of moet je verder als nabestaande? Bij de zelfmoordlijn 18133 staat er iemand voor je klaar. Elk gesprek is anoniem en gratis: www.zelfmoord1813.be.

In een [overkop](#)-huis kan je als jongere gewoon binnen en buiten lopen en allerlei activiteiten doen. Het is een veilige plek waar je ook een luisterend oor vindt en beroep kan doen op professionele therapeutische hulp, zonder een label opgeplakt te krijgen.

[Tejo](#) biedt in Vlaanderen laagdrempelige, therapeutische hulpverlening aan jongeren tussen 10 en 20 jaar, kortdurend, onmiddellijk, anoniem, en gratis. De dienstverlening gebeurt door professionele therapeuten op vrijwillige basis.

De [publicatie 'Behind the Numbers' van UNESCO](#) biedt een uitvoerig overzicht van de regionale en wereldwijde aanwezigheid en trends van schoolgeweld en pesten. Het geeft een overzicht van de nationale reacties waarbij de nadruk ligt op landen die positieve trends hebben waargenomen. Zo wordt nagegaan welke factoren hebben bijgedragen tot die effectieve aanpak.

Maar ook onderzoek:

[Apestaartjaren](#)

[MediaNest Cijfers](#)

[Digimeter](#)

[MICTIVO](#)

[EU Kids Online](#)

[Barometer Digitale Inclusie](#)

[JOP-monitor](#)

[Digital News Report](#)

[Handreiking voor een daadkrachtig schoolbeleid](#) (download *Pesten en geweld op school - Gie Deboutte 2018*)

---

5. Voldoe aan het wettelijk en juridisch kader

BRONNEN

De term ‘**cyberpesten**’ staat niet letterlijk in het wetboek, maar cyberpesten is wel degelijk strafbaar. Volgens de [‘wet van 13 juni 2005 betreffende elektronische communicatie’](#) is elke boodschap strafbaar die 1) verzonden is via een elektronisch middel (zoals het internet of sociaalnetwerksites), 2) waarbij de dader de bedoeling had om het slachtoffer lastig te vallen of schade te berokkenen en 3) waarbij er contact was tussen de dader en het slachtoffer.

Daarnaast zijn er nog heel wat andere wetten die cyberpesten strafbaar maken.

In het [decreet betreffende de leerlingenbegeleiding](#) staat leerlingenbegeleiding als volgt gedefinieerd:

*Leerlingenbegeleiding situeert zich op vier domeinen: de onderwijsloopbaan, leren en studeren, **psychisch en sociaal functioneren en preventieve gezondheidszorg.***

Hieronder wordt onder andere ‘het welbevinden van de leerling bewaken en beschermen onder begrepen’.

De [welzijnswet van 1996](#) is toegespitst op personeelsleden, maar kan ook een houvast bieden bij het opstellen van een cyberpestbeleid.

Deze wegwijzer werd ontwikkeld door het Kenniscentrum **Digisprong**, in samenspraak met het onderwijsveld en experts. Fout gevonden? Vraag of opmerking? Laat het ons weten: kenniscentrumdigisprong@ond.vlaanderen.be
© 2023 Kenniscentrum Digisprong

Literatuurlijst

- allesoverpesten. (z.d.). *Pesten, wat te doen? | Alles over pesten*. allesoverpesten.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://allesoverpesten.be/pesten-wat-te-doen/>
- CAW. (z.d.). *Nood aan een luisterend oor? Het JAC is er voor jou*. CAW.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.caw.be/jac/>
- Centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB). (z.d.). onderwijs.vlaanderen.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/clb>
- Conflicthelden. (z.d.). *Conflicthelden*. Conclifchelden.Be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.conflicthelden.be/aan-de-slag>
- De Confixers. (z.d.). <https://www.deconfixers.be>. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.deconfixers.be/>
- Deboutte. (2008, augustus). *Pesten en geweld op school: handreiking voor een daadkrachtig schoolbeleid*. www.vlaanderen.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.vlaanderen.be/publicaties/pesten-en-geweld-op-school-handreiking-voor-een-daadkrachtig-schoolbeleid>
- Federale overheidsdienst: werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg. (z.d.). *Wettelijke bepalingen - Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg*. <https://werk.belgie.be/>. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://werk.belgie.be/nl/themas/welzijn-op-het-werk/psychosociale-risicos-op-het-werk/wettelijke-bepalingen>
- Grenswijs. (z.d.-a). *Grenswijs driehoek*. grenswijs.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.grenswijs.be/maak-je-beleidsplan>
- Grenswijs. (z.d.-b). *Rageren op pesten, conflicten en ruzie*. Grenswijs.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.grenswijs.be/reageren-op-pesten-conflicten-en-ruzie>
- imec, MICT, & UGent. (z.d.). *Digimeter*. Mediawijs. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/onderzoek/digimeter>
- JOP, Tempus Omnia Relevat (VUB), Vakgroep Sociale Agogiek (UGent), & onderzoekslin Jeugdcriminologie (KU Leuven). (z.d.). *JOP-monitor*. Mediawijs. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/onderzoek/jop-monitor>
- Kies kleur tegen pesten. (z.d.). *Kies Kleur tegen Pesten | Het Vlaams Netwerk Kies Kleur tegen Pesten engageert zich om het pestthema bespreekbaar te maken en te houden. Elk jaar organiseren we de Vlaamse Week tegen Pesten*. <https://kieskleurtegenpesten.be/>. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://kieskleurtegenpesten.be/>
- KlasCement info@klascement.net. (z.d.). *Leermiddelen Cyberpesten*. KlasCement. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van https://www.klascement.net/ict/lesmateriaal/?cmdFilter=filter_activated&q=cyberpesten
- KlasCement info@klascement.net. (2016). *Klastermometer: Zelfreflectie over klasklimaat*. KlasCement. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/54266/klastermometer-zelfreflectie-over-klasklimaat/>
- Koning Boudewijnstichting. (z.d.). *Barometer Digitale Inclusie*. Mediawijs. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/onderzoek/barometer-digitale-inclusie>
- Livingstone, S., Cagiltay, K., & Ólafsson, K. (2015). EU Kids Online II Dataset: A cross-national study of children's use of the Internet and its associated opportunities and risks. *British Journal of Educational Technology*, 46(5), 988–992. <https://doi.org/10.1111/bjet.12317>

- Mediawijs. (z.d.-a). *Apestaartjaren*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/onderzoek/apestaartjaren>
- Mediawijs. (z.d.-b). *Beleidstool Mediawijsheid*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/beleidstool>
- Mediawijs. (z.d.-c). *MediaNest Cijfers*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/onderzoek/medianest-cijfers>
- Mediawijs. (z.d.-d). *Stappenplan cyberpesten*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/tools/stappenplan-cyberpesten#:~:text=Pretchat%20%23waarheid%20%23durven%20%23doen&text=Afdrukken%2C%20knippen%20en%20jullie%20kunnen%20aan%20de%20slag!>
- Mediawijs. (z.d.-e). *Wat kun je doen tegen cyberpesten?* Mediawijs.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.watwat.be/pesten/wat-kun-je-doen-tegen-cyberpesten>
- Mediawijs. (2021a, september 28). *Hoe kan je een slachtoffer van cyberpesten helpen?* Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/artikels/hoe-kan-je-een-slachtoffer-van-cyberpesten-helpen>
- Mediawijs. (2021b, november 5). *Kan je voorkomen dat je het slachtoffer wordt van cyberpesten?* Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/artikels/kan-je-voorkomen-dat-je-het-slachtoffer-wordt-van-cyberpesten>
- Mediawijs. (2022a, mei 10). *Cyberpesten op school: hoe omgaan met daders?* Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/artikels/cyberpesten-op-school-hoe-omgaan-met-daders>
- Mediawijs. (2022b, juni 30). *Wat is victim blaming?* Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/artikels/wat-victim-blaming>
- Mediawijs. (2022c, juli 12). *5 basiselementen van een anticyperpestbeleid op school*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/antipestbeleid>
- Mediawijs & Ketnet. (z.d.). *De Schaal van M. Deschaalvanm.be*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.deschaalvanm.be/pagina/wat-dsvm>
- Pimento. (2022, 9 maart). *Vorming en educatief materiaal kinderen, jongeren, volwassenen*. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.pimento.be/aanbod/filters/doelgroep/onderwijs/thema/pesten-en-weerbaarheid/>
- PROS. (2022, 15 juni). *PROS Plus*. PROS Goed Gedacht. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.prosgoedgedacht.be/pros-plus>
- Reuters & Reuters. (2021). *The Reuters Institute Digital News Report 2021*. Thomson Reuters.
- UNESCO. (2019). *Behind the number*. <https://unesdoc.unesco.org>. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>
- Vlaamse Overheid. (z.d.). *MICTIVO*. Mediawijs. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://www.mediawijs.be/nl/onderzoek/mictivo>
- Vlaanderen. (2019). *wet: Decreet betreffende de leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding*. Vlaanderen.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=15236#1>
- Vorming | Alles over pesten*. (z.d.). Allesoverpesten.be. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van <https://allesoverpesten.be/vorming/>

Wet van 13/06/2005 betreffende de elektronische communicatie. (2005, 20 juni). Federale Overheidsdienst Economie, KMO, middenstand en energie. Geraadpleegd op 15 juli 2022, van https://etaamb.openjustice.be/nl/wet-van-13-juni-2005_n2005011238.html